

АЙРИМ ШАХСЛАРНИНГ МУРОЖААТЛАРИНИ КЎРИБ ЧИҚИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

*Кучкаров Жахонгирбек Улугбек ўгли
Тошкент давлат юридик университети
Магистратура босқичи талабаси*

Аннотация. Ушбу мақолада фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилувчи асосий институлардан бири – мурожаат институти, мурожаатнинг айрим турларини кўриб чиқиш процедураси, унинг ўзига хос хусусиятлари тадқиқ қилинади.

Калит сўзлар: Мурожаат, вояга етмаган шахс, васий, ҳомий, қамокда турган шахс.

Мурожаат этиш ҳуқуқи асосий конституциявий ҳуқуқлардан бири ҳисобланади. Ушбу ҳуқуқ билан фуқаролар ўз ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилади ҳамда уларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклашда мурожаат асосий воситалардан бири ҳисобланади. Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конститутциясининг 40-моддасига кўра, ҳар ким бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда давлат органларига ҳамда ташкилотларига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига, мансабдор шахсларга ёки халқ вакилларига аризалар, таклифлар ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

Мурожаатларни бериш, уларни кўриб чиқиш процедураси Ўзбекистон Республикаси “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни билан тартибга солинади. Бироқ, қонунчиликда айрим мурожаатларнинг кўриб чиқишнинг ўзига хос хусусиятлари белгилаб ўтилган. Қуйида ушбу нормаларнинг айримларини таҳлил қилиб чиқамиз.

Улардан биринчиси, вояга етмаган шахсларнинг мурожаатларидир. “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуннинг 241-моддасида вояга етмаган шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқишнинг ўзига хос хусусиятлари белгиланган. Унга кўра, вояга етмаган шахслар ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этилиши масалалари юзасидан давлат органларига, ташкилотларга ёки уларнинг мансабдор шахсларига белгиланган тартибда мустақил равишда мурожаат беришга ҳақли. Давлат органлари, ташкилотлар ёки уларнинг мансабдор шахслари томонидан вояга етмаган шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш унинг қонуний вакиллари, шунингдек васийлик ва ҳомийлик органлари иштирокида амалга оширилиши мумкин. Вояга етмаган шахслар тўлиқ муомала лаёқатига эга бўлмаганлиги сабабли уларнинг мурожаатларини кўриб чиқмасдан қолдиришга йўл қўйилмайди. Бундай ҳолатда вояга етмаганларнинг мурожаатлари аноним деб топилиши ҳамда мурожаатларга илова қилинган ҳужжатлар мавжуд бўлмаганлиги сабабли кўрмасдан қолдирилмайди. Ушбу мурожаатлар давлат органи ёки мансабдор

шахс томонидан кўриб чиқилиши ёки тегишлилик бўйича бошқа органга юборилиши лозим.

Мурожаатда қўйилган масалаларни ҳал этиш ўз ваколатига кирмайдиган давлат органлари, ташкилотлар, шунингдек уларнинг мансабдор шахслари мурожаатни тегишли давлат органига, бошқа ташкилотга ёки мансабдор шахсга ёхуд васийлик ва ҳомийлик органига юбориши шарт. Бундан ташқари, “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонуннинг 12-моддасига кўра, васийлик ва ҳомийлик органлари ўз вакиллигидаги вояга етмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича мурожаатлар бериш ҳуқуқига эгаллиги белгиланган. Ушбу мурожаатлар ҳам вояга етмаганларнинг мурожаатларига тенглаштирилади.

Иккинчидан, тадбиркорлик субъектларининг мурожаатларининг кўриб чиқишнинг алоҳида тартиби белгиланган. “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуннинг 31-моддасига кўра, Тадбиркорлик фаолияти субъектлари давлат органларига ёки хўжалик бошқаруви органларига аризалар, таклифлар ва шикоятлар билан мурожаат этиш ҳуқуқига эга. Тадбиркорлик фаолияти субъектларининг аризалари, таклифлари ва шикоятлари уларда қўйилган масалаларни ҳал этишга ваколатли бўлган давлат органига ёки хўжалик бошқаруви органига бевосита ёхуд бўйсунув тартибида юқори турувчи органга берилади.

Мурожаатларда юридик шахс бўлган тадбиркорлик субъектининг тўлиқ фирма номи, жойлашган ери (почта манзили) ёки жисмоний шахс бўлган тадбиркорлик субъектининг фамилияси, исми, отасининг исми, яшаш жойи (манзили) кўрсатилиши, шунингдек аризининг, таклифнинг ёки шикоятнинг моҳияти баён этилиши керак. Ёзма мурожаатлар юридик шахс бўлган тадбиркорлик субъекти ваколатли шахсининг имзоси билан ёки жисмоний шахс бўлган тадбиркорлик субъектининг имзоси билан тасдиқланган бўлиши керак. Тадбиркорлик субъектларининг электрон шаклда тақдим этилган мурожаатлари тадбиркорлик субъектининг электрон рақамли имзоси билан тасдиқланади.

Тадбиркорлик субъектларининг мурожаатлари албатта қабул қилиниши ва кўриб чиқилиши керак. Ушбу мурожаатларни ҳужжатлар етишмаслиги важи билан кўрмасдан қолдириш ёки мазмунан такрорланганлиги муносабати билан тугатиш мумкин эмас. Ушбу мурожаатлар кўриб чиқилиши ва тадбиркорлик субъектларига мурожаат бўйича қонуний жавоб берилиши лозим.

Тадбиркорлик фаолияти субъектларининг таклифлари давлат органига ёки хўжалик бошқаруви органига келиб тушган кундан эътиборан бир ойгача бўлган муддатда кўриб чиқилади, қўшимча ўрганишни талаб этадиган таклифлар бундан мустасно бўлиб, бу ҳақда таклиф киритган тадбиркорлик фаолияти субъектига ўн кунлик муддат ичида маълум қилинади. Аризалар ёки шикоятлар масалани моҳиятига кўра ҳал этиши шарт бўлган давлат органига ёки хўжалик бошқаруви органига келиб тушган кундан эътиборан

бир ойгача бўлган муддатда, қўшимча ўрганишни ва текширишни талаб этмайдиганлари эса, ўн беш кундан кечиктирмай кўриб чиқилади.

Аризани ёки шикоятни кўриб чиқиш учун текшириш ўтказиш, қўшимча материалларни талаб қилиб олиш ёхуд бошқа чора-тадбирлар кўриш зарур бўлган ҳолларда, аризани ёки шикоятни кўриб чиқиш муддатлари тегишли давлат органи ёки хўжалик бошқаруви органи раҳбари томонидан истисно тариқасида кўпи билан бир ойга узайтирилиши мумкин бўлиб, бу ҳақда ариза ёки шикоят берган тадбиркорлик фаолияти субъектига маълум қилинади. Ушбу муддатлар мурожаатларни кўриб чиқишнинг умумий муддатлари билан бир хил ҳисобланиб, алоҳида хусусиятга эга эмас. Бироқ, ҳар бир давлат органида тадбиркорлик субъектларининг мурожаатларини қабул қилувчи алоҳида тизим яратилиши мажбурий ҳисобланади. Хусусан, 31-модданинг 6-қисмига кўра, давлат органлари ва хўжалик бошқаруви органлари томонидан Интернет жаҳон ахборот тармоғида тадбиркорлик субъектларига давлат органларининг ёки хўжалик бошқаруви органларининг ғайриқонуний қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ғайриқонуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоят бериш имкониятини берувчи доимий равишда янгилаб бориладиган саҳифа яратилиши белгиланган. Қонунчиликда бошқа субъектларнинг мурожаатларини қабул қилувчи тизим яратиш талаби учрамайди.

Учинчи кўриб чиқилишида алоҳида қоидалар белгиланган мурожаатлар бу – ушлаб турилган ва қамоққа олинган, маъмурий қамоққа олинган ва озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахсларнинг мурожаатлари ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси “Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) тўғрисида”ги Қонуннинг 141-моддасига кўра, Ушлаб турилган ва қамоққа олинган, маъмурий қамоққа олинган ва озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахслар ёзма шаклдаги мурожаатларни (хатлар ва телеграммаларни) уларнинг сони чекланмаган ҳолда Вакилнинг номига юбориш ҳуқуқига эга. Вакил номига юбориладиган мурожаатлар цензура қилинмайди. Жиноят ижроия кодексининг 79-моддасига кўра, маҳкумларнинг хатлари ва бошқа жўнатмалари цензурадан ўтказилиши белгиланган. Бироқ, Омбудсманга юбориладиган хатлар истисно ҳолат ҳисобланади. Бу маҳкумлар томонидан жазони ижро этиш муассасаларида уларнинг ҳуқуқлари бузилаётганлиги ҳақида огоҳлантириш ҳамда ўз ҳуқуқларини ҳимоя қила олиш имкониятини беради.

Жазони ижро этиш муассасаларининг, қамоқда сақлаш жойларининг ва маҳсус қабулхоналарнинг маъмурияти қамоқда турган шахсларнинг мурожаатларини Вакилга йигирма тўрт соатдан кечиктирмай, муҳрланган тарзда юборади, телеграммаларни эса дарҳол юборади. Вакилнинг жавоби кўздан кечирилиши мумкин эмас, яъни жавоблар ҳам цензурадан ўтказилмайди ва арз қилувчига зудлик билан етказиб берилади. Бундан ташқари, ушбу мурожаатларни назорат қилувчи маҳсус давлат органи қонун

билан белгиланган. “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 32-моддасига кўра, прокуратура органлари ушлаб турилган, қамокқа олинган, озодликдан маҳрум этилган ҳамда жиноят-ҳуқуқий таъсирнинг бошқа чораларига тортилган шахсларнинг жазони ижро этувчи орган ёки муассаса маъмуриятига, бошқа давлат органларига, жамоат бирлашмаларига, мансабдор шахсларга шикоят ҳамда аризалар билан мурожаат қилиш ҳуқуқлари тўғрисидаги қонун талабларига риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади.

Хулоса ўрнида айтишимиз мумкинки, мурожаат қилиш ҳуқуқи фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилувчи восита ҳисобланади. Ўзбекистон қонунчилигида айрим субъектларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш ва уларни назорат қилиш тартиби алоҳида белгиланган бўлиб, ушбу алоҳида қоидалар ушбу субъектларнинг ўз конституциявий ҳуқуқларидан тўлиқ ва ноқонуний аралашувларсиз фойдаланишларига ва бу орқали ўз бузилган ҳуқуқларини қайта тиклашларига имкон беради.

Фойдаланилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси
2. Ўзбекистон Республикаси “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни
3. Ўзбекистон Республикаси “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонуни
4. Ўзбекистон Республикаси “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни
5. Ўзбекистон Республикаси “Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) тўғрисида”ги Қонуни
6. Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни
7. Ўзбекистон Республикаси Жиноят ижроия кодекси